

Historisk översikt.

Enligt uppgift i en bulla, som utfärdats av påven Alexander III, hörde Mörelandet år 1177 till Linköpings stift, och redan omkring 1150 lät hertig Knut Lavard bygga de första befästa tornen, s.k. kastaler. Hossmo, Hagby, Voxtorp och Kläckeberga, vilka samtliga voro uppförda intill gamla odalbyar, omnämns bland andra kastaler från denna tid. Det är troligt att den äldsta kyrkan i Kläckeberga har varit en liten gårdskyrka. De äldsta delarna av den nuvarande kyrkan är med all sannolikhet uppförda i början av 1200-talet. Detta antagande grundar sig på en skrivelse av det påvliga sändebudet Wilhelm av Sabina från år 1247, vari meddelas att samtliga ovan nämnda befästningar voro ombyggda och invigda till kyrkorum. Att Kläckeberga sedan urminnes tider intagit en stark position som befästning torde framgå av att det någon kilometer nordväst om kyrkan finnes rester av en försvarsborg. Vidare fann man vid utgrävningar omkring år 1940 grunder till en äldre, medeltida bebyggelse och troligen även grunden till ett försvarstorn. Dessa byggnadsrester påträffades alldeles intill den norra kyrkogårdsmuren, och man fann vid samma tillfälle pärlor, sporrar, kammar, nålhus, kärldata-fragment och bultlåsar (1).

I en donationshandling från 1300-talet (2) överlät riddaren Magnus Nilsson en gård till Alvastra kloster, och i denna handling stavas socknens namn **Klaekkebergha**. I samtida krönikor från 14- och 1500-talen (3) beskrives hur Kläckeberga kyrka vid flera tillfällen fick tjänstgöra som förlägningsplats för svenska garnisoner under befäl av Engelbrekt och Sten Sture d.y. (4) samt även för danska trupper under Kristan I:s och Kristian II:s befäl. (5) Nils Dacke, som under reträtt norrifrån år 1543 förlagt en styrka här, förlorade etthundra man i striderna. (6) Under flera århundraden var Kläckeberga Kalmars försvar i norr, och den sista gången, som kyrkan fick tjäna detta syfte var under Kalmarkriget, då kyrkan år 1611 sattes i brand av danskarna. (7) Troligen blev Kläckeberga annexförsamling till Kalmar i samband med Gustav Vasas reformation, men socknen hade redan under medeltiden egen präst. En av dessa var Johannes Witta (8).

År 1607 upphörde Kläckeberga att vara annexförsamling till Kalmar och förenades med Dörby under en gemensam kyrkoherde, vars namn var Nicolaus Wallerius. Denne var även rektor vid skolan i Kalmar (9).

Kyrkans byggnadshistoria.

Vad kyrkans historia beträffar, finnas inom socknen och bland de vetenskapsmän, som studerat kyrkan närmare, skilda meningar angående kyrkans ursprungliga funktion. Vid utgrävningarna år 1940 påträffades en hel del medeltida grundrester, och det är möjligt att kyrkan uppförts som gårdskyrka och senare under medeltiden även fått tjänstgöra som befästning och skydd för traktens befolkning. Det är även möjligt att Kläckeberga kyrka ursprungligen uppförts som en stormansborg och någon gång under medeltiden byggts om till kyrka (26). Rester av en mycket kraftig ringmur norr och väster om kyrkan har påträffats vid utgrävningar. Denna har delvis uppförts över grunderna till ovan nämnda medeltidsgård, vilken torde ha rivits före 1350, då man påträffat mynt från 1350-1360 i ett jordlager, vilket även detta fanns ovanpå grundstenarna. Man kan draga den slutsatsen att kyrkan, som är mindre primitivt byggd än gårdsbyggnaderna, är yngre än dessa. År 1938, då kyrkan genomgick en grundlig undersökning och renovering, påträffades ett intressant fynd (12). Det bestod av ett huggstensfragment med sicksackformad dekor och var utfört i öländsk kalksten. Då den nuvarande kyrkan dels är uppförd i sandsten och dels utförd i en helt annan huggningsteckning, är det sannolikt att detta kalkstensfragment härstammar från den äldsta stenkyrkan (10). Sicksackmotivet tillhör den anglonormandiska stilen, vilken förekom i vårt land omkring 1150-1175 (13).

Den nuvarande kyrkan är alltså byggd med ganska grovt huggen sandsten och den torde, till sina äldsta delar, kunna dateras till 1200-talets första tredjedel. Man har funnit ett bågformigt sandstensfragment, vilket troligen varit en del av en klöverbladsbåge och tillhört portalens överdel (11). Mot de ganska grovt huggna sandstenarna i kyrkans murar kontrasterar de fint huggna sandstenskvadrarna i portaler och valv och detta fina detaljarbete tyder på cisterciensiskt inflytande. Från cistercienserordens klosteranläggningar i Småland och Östergötland spreds deras byggnadsidéer vidare inom Linköpings stift och även till Kläckeberga. Man

har funnit fint arbetade valvribbor, vilka sparats efter takets ombyggnad och dessa liksom avsaknaden av torn och absid i den äldsta kyrkan samt den solida murningstekniken i källarvåningen tyder också på ovan nämnda inflytande.

Källarvåningens golv ligger endast cirka en halv meter under markytan. Denna tidigare helt glömda våning (14) framgrävdes och restaurerades i samband med kyrkans renovering 1938. Den var då helt igenfylld med nedrasade murrester och sten från ovanliggande våningar. I jordlagret närmast golvet fann man en hel del mynt från tiden 1300 till 1500 (15) och raserandet har troligen skett någon gång under medeltidens senare del eller möjligen i samband med branden 1611. I kyrkans sydvägg finnes en trappa, som från kyrkovåningen för ned till källarvåningen. Denna delas genom en kraftig mellanvägg i ett större och ett mindre rum och dörröppningarnas sandstenskvadrar är mycket fint huggna. Källaren har ej varit välvd utan försedd med ett bjälklag cirka två och en halv meter över golvet. Framför den östra väggen i det mindre rummet finnes ett kraftigt murparti med en nisch över, där man funnit rester bland annat av vildsvinsbetar och sot, vilket visar att denna nisch tjänstgjort som eldstad. Ljusgluggarna är täckta med plana sandstensflisor.

I det stora rummets mittaxel finnas ett par kraftiga murpartier och dessa har varit fundament för pelare i övervåningarna, vilka burit upp de förmodade valven i kyrko- och salsvåningarna.

Till kyrkovåningen kommer den besökande uppför en hög sandstenstrappa och genom en uppåt avsmalnande portal-(ett anglosachsiskt stildrag). Till den äldsta delen av portalen hör dess yttersidor samt den förut nämnda lilla sandstensbågen, som troligen tillhört en klöverbladsbåge. Liksom portalen sluttar kyrkans yttermurar svagt inåt, troligen för att stödja takvalven. De dokumenterade och genomgripande förändringarna i kyrkvåningens interiör skedde under senare delen av 1700-talet och förra hälften av 1800-talet. Det är alltså ej längre medeltidens svårtolkade språk utan nyklassicismens mera lättförståeliga, som möter besökaren. Källarvåningens kraftiga pelare låter oss förmoda att kyrkan liksom ett

flertal av de gotländska medeltidskyrkorna, varit tvåskeppig. Enligt Harald Åkerlund skulle dessa skepp ha varit tunnvalvda, men med utgångspunkt dels från de anglonormandiska drag, som för övrigt kan spåras i denna kyrka och de valvribbor, som fortfarande finnas bevarade, är det mera troligt att kyrkan ursprungligen haft ribbförsedda, fyrdelade valv.

Tyvärr finnas inga dokument bevarade, som kan kasta ljus över kyrkovåningens ursprungliga takkonstruktion eller beskriva hur innertaket såg ut före ombyggnaden 1760. Däremot kan man i gamla kyrkorådsprotokoll (16) läsa att taket varit en ständig källa till bekymmer för församlingen och den 7 augusti 1710 (17) beslöt man inköpa 18 000 spikar 135 riksdaler "att det hela hvälvt må komma till sin fullkomlighet". Denna mening kan antingen tydas så att här funnits ett plant trätak liksom i Dörby kyrka, eller att de delvis raserade stenvalven skulle ersättas med ett välvt trätak. Koret byggdes på 1690-talet över det gravvalv, som biskop Henning Schütte låtit uppföra för sig och sin familj (18). Taket fick ett ribbförsett kryssvalv och då sten användes som byggnadsmaterial, är det mycket möjligt att kyrkans långhus fortfarande hade kvar sina stenvalv till 1760 då man enl. protokoll (19) med säkerhet vet att triumfbågevalvet revs samt att sakristian byggdes upp av material från nedtagna valv. År 1668 inköptes virke till en kvinnoläktare, som placerades längs med den norra väggen. Enligt gammal tradition fanns inga fönster på denna vägg, då man ansåg att de onda makterna kom norrifrån. På den västra gavelväggen uppfördes 1737 (20) en större läktare för manfolket och altarmålningen (triptyken) renoverades samma år. 1760 erhöll kyrkovåningen sitt välvda trätak, vilket 1766 målades av provinsmålaren A.G. Wadsten. Även läktaren samt predikstolen, som utförts av den kände bildhuggaren Jonas Berggren i Kalmar, målades detta år (21). Predikstolen flyttades från den södra långhusväggen, där den ursprungligen haft sin plats, till den norra och förbands genom en stentrappa med sakristian vid påföljande större renovering år 1834. Samtidigt revs vapenhuset, som troligen byggts under 1400-talet, och även korets stenvalv. Koret fick sin nuvarande höjd.

Kvinnoläktaren på nordsidan togs bort och två fönster togs upp på denna vägg. De övriga fönstren höjdes och ett nytt fönster tillkom på korets norra sida. "Herrskapsbänkarna" i koret flyttades undan. Korttrappan ombyggdes 1882 och långhusets portal ersattes med en klassicistisk portal. Koringången erhöll en liknande 1887. Såväl taket som predikstolen målades vid ett flertal tillfällen under 1800-talet över med vit oljefärg och det var först i samband med restaureringen 1938, som den ursprungliga färgen togs fram av konservator Sven Wahlgren. Denne restaurerade även kyrkans altarmålningar och då Herman Hahns altarmålning, *Bebådelsen*, togs ned fann man den äldsta målningen placerad bakom denna. (Se kap. om inventarier).

Till kyrkans vindsvåning eller salsvåning, leder två symmetriskt placerade trappor, den ena i kyrkans norra och den andra i kyrkans södra vägg (Dessa trappor är ej användbara längre, då utgångarna till kyrkovåningen blivit igenfyllda). Troligen var vindsvåningen till en början försedd med ett lågt sadeltak, omgivet av ett stabilt murkrön, vars tinnar bestått av kraftiga, femkantiga pelare. Vid en senare ombyggnad, antagligen under 1400-talet, höjdes vindsvåningen och murkrönets tinnar fick tjänstgöra som väggpartier mellan femton stora fönster. Troligen hade vinds/salsvåningen endast en enda stor sal, då den byggdes.

I den västra gavelväggen kan man emellertid se spår efter dels ett högt spetsbågigt och dels ett lägre rundbågigt valv. Detta tyder på att vindsvåningens västra del under en tid haft ett större, kryssvälvt rum med fem fönster samt ett mindre rum med tunnvälvt tak. På den västra gavelns yttervägg fanns ett avtråde, vilket tyder på att denna våning använts som bostad, eventuellt under fredstid, men med all sannolikhet under ofärdstider. Under denna tid har förmodligen salsvåningen täckts av ett lågt sadeltak, vilket varit försett med ett kraftigt murkrön.

Kyrkogården.

Klockstapeln, som numera är placerad sydöst om kyrkan, hade ursprungligen sin plats vid kyrkans östra gavel. På en teckning från år 1634, utförd av J.H. Rhezelius, finnes den med och den har troligen uppförst un-

der 1600-talets förra hälft. Klockstapeln nämnes i ett protokoll från år 1666, vari det står: "köpt tjära till klockstapeln". Man lägger märke till att såväl kyrkans spåntak som klockstapeln varit en ständig källa till bekymmer för församlingen genom tiderna. I protokollen återkommer ideliga anteckningar om inköp av tjära, spån och spik. På en teckning av N.I. Löfgren från år 1821 har klockstapeln intagit sin nuvarande plats. Man finner emellertid inga anteckningar angående stapelns flyttning, så det kan även tänkas att en perspektivisk felteckning i Rhezelius skiss varit orsak till en feltolkning. Storklockan bär årtalet 1740, och lillklockan omgöts 1836 av Samuel Ch. Grönvall i Stockholm. Den göts ursprungligen i Stockholm år 1663 och på denna första klocka fanns en bild av den korsfäste Kristus samt av Carl XI som barn. På den vackra kyrkogården, i det sydöstra hörnet finnes ett gravkapell över familjen Jegerhielm, vilken ägde Kläckeberga gård från 1838 till slutet av 1800-talet.